

מצות מחיית עמלק (חלק א') / שלמה שטרסברג

השמדת עמלק בדורות השונים

הגמרא בסנהדרין (1) אומרת: "וכן תיה ר' יהודה אומר: ג' מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ - להעמיד להם מלך; ולהכרית זרעו של עמלק; ולבנות להם בית הבחירה".

כך גם פסק הרמב"ם (2): "שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ: למנות להם מלך, שנאמר: 'שום תשים עליך מלך' (3); ולהכרית זרעו של עמלק, שנאמר: 'תמחה את זכר עמלק' (4); ולבנות להם בית הבחירה, שנאמר: 'לשכנו תדרשו ובאת שמה' (5)".

כמו כן נאמר: "ויאמר ד' אל משה - כחוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע, כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים" (6). אומר על כך המדרש (7): "'כי מחה אמחה' = 'מחה' - בעולם הזה; 'אמחה' - לעולם הבא".

וכן נאמר: "כי יד על כס י-ה מלחמה לד' בעמלק מדור דור" (8), מפרש רש"י (8): "'כי יד על כס י-ה' = ידו של הקב"ה הורמה להישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית. ומהו כס ולא נאמר כסאו ואף ד' נחלק לחציו? נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שיימחה שמו של עמלק כולו...".

(1) דף כ' ע"ב. (2) הל' מלכים פ"א, ה"א (וכן מובא בחנחומא, תצא י"א; ועיין רמב"ם שם פ"ה, ה"ה שכתב שמ"ע לאבד זכר עמלק) (3) דברים י"ז, טו. (4) שם כ"ה, יט. (5) שם י"ב, ו. (6) שמות י"ב, יד. (7) תנחומא, בשלח כ"ח. (8) שמות י"ז, טז.

אם כן מובן מאד מדוע אחר המלכתו של שאול המלך הוא מצווה על מחיית עמלק (9), וכיון שלא מחה את כל עמלק אלא השאיר את אגג והכהמות חיים - נענש (10).
אך יש לתמוה, מדוע בזמנו של יהושע שנאמר בו - "ויהי מימים רבים אחרי אשר הניח ד' לישראל מכל אויביהם מסביב" (11), והן זו השעה שקבעה התורה לקיום מצות מחיית עמלק - בעת שיניח ד' לישראל מכל אויביהם (4), אם כן מדוע השחן ישראל את מצות מחיית זכר עמלק? אם משום שמינו מלך קודם למחיית עמלק (2) היה עליהם למנות מלך כדי שיוכלו לקיים מצות מחיית עמלק?

ונראה ליישב בפשטות, שיהושע לא עסק במצוות מחיית עמלק, לפי שאמר הכתוב: "ותיה בהניח ד' אלוקיך לך מכל אויבך מסביב בארץ אשר ד' אלוקיך גותן לך נחלה לרשתה, תמחה את זכר עמלק..." (4) - חלה הכתוב את מצות מחיית עמלק בירושת הארץ, וכיון שבזמן יהושע לא כבשו ישראל חלק ניכר מהארץ - כפי שנאמר: "ויהושע זקן בא בימים... והארץ נשאר חרבה מאוד לרשתה..." (11); וכן ירושלים לא היתה בידינו, שהרי רק בימי דוד נכבשה, כפי שנאמר: "וילכוד דוד את מצודת ציון היא עיר דוד..." (12) - על כן לא ניתן למחות את עמלק באותו זמן.

אולם עדיין קיימת השאלה על שאר מלכי ישראל שהארץ לגבולותיה היתה בשליטתם - מדוע הם לא יצאו למלחמה נגד עמלק?

אפשר לחרץ זאת על פי ספר "מועדים וזמנים" (13) שהמצוה היא "תמחה את זכר עמלק" (4), חיינו שלא להשאיר מהם שריד ופליט, ואם נשאר מהם משהו - לא קיימנו המצוה כלל, על כן דוקא בימי

(9) שמואל-א ט"ו, א-ג. (10) שם פס' כ"ו, כח. (11) יהושע

י"ג, א (12) שמואל ב ה', ז. (13) ח"ב, סימן קס"ב.

שאל - כשהעמלקים היו במקומם וישראל יכלו להשמידם עד האחרון שבהם - היתה מוטלה עליהם המצוה לעשות כן, וכיון ששאל והעם השאירו בחיים את אגג וכן חלק מהצאן והבקר - לא קיימו ישראל את מצות מחיית עמלק, ובינתיים ברחו חלקם ונתפזרו בעולם. וכן אומר הרמב"ם (14) "וכן עשינו עד אשר חמו ונכרתו בימי דוד ונתפזרו הנשארים ונתערכו באומות עד שלא נשאר בהם שורש".

אולם גם אם נאמר שלרמב"ם תרוץ זה טוב, ודאי שאינו טוב לספר החינוך, שהרי כתב במפורש: "ובאמת כי גם על כל יחיד מישראל הזכרים-מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם, אם יש כח בידם בכל מקום ובכל זמן, אם אולי יימצא אחד מכל זרעם. והעובר על זה ובא לידו אחד מזרע עמלק ויש סיפק בידו להרגו ולא הרגו-ביטל עשה זה" (15), כלומר - שבדאי שהמצוה היא להרוג מזרע עמלק גם אם אין אפשרות להשמיד את כל עמלק וגם להרוג אחד מהם יש מצוה, ואם כן - מדוע לא מחו המלכים - שבזמנם היתה הארץ בשלטון ישראל - את עמלק, שהרי גם אם היו הורגים חלקם - היו מקיימים המצוה, ובזוה לא מחו - עברו על מצוה עשה (16)? וגם אלו הסוברים שהמצוה היא רק לעתיד לבוא (17) (ולכן מובן למה לא מחו המלכים הנ"ל את עמלק) - לא נוכל לתרץ את ה"חינוך", שהרי כתב במפורש: "בכל מקום ובכל זמן" (15), ואם כך ברור שלשיטת ה"חינוך" אין המצוה רק לעתיד לבוא, ואז הדרא קושיא לדוכתא?

(14) ספר המצוות, מ"ע קפ"ז. (15) מ"ע תר"ד. (16) לגבי המלכים שהיו בזמן שלמה המלך עד בנין ביהמ"ק - ייתכן שלא יקשה על ספר החינוך, שהרי כתב שמצוה בנין ביהמ"ק קודמת למצוה מחיית עמלק (מ"ע תר"ד) וכנראה היתה לו גירסה אחרת בגמרא. ומה שהיה בזמן שאל - אפשר לומר שהיתה זו הוראת שעה וחחיוב הוא רק בזמן שלמה. אלא שעדיין קשה - מדוע בזמן שלמה ואילך לא מחו את זכר עמלק? (17) הגהות מייסונין על הרמב"ם-הל' מלכים פ"א, ה"א. (הרדב"ז מביא שם שיטה כזאת ודוחה אותה; וכן דעת הסמ"ג).

ונראה לומר שאין כאן כלל קושיא, ובאמת כל זמן שיכלו ישראל להשמיד את עמלק עשו זאת, עד שהגיעו למצב שלא ידעו מיחו עמלק כיון שהם התפזרו כל כך, שהרי שאול הרג את כל עמלק וחשאייר רק את אגג מלך עמלק, וגם אותו חרי הרג שמואל למחרת, אלא שבינתיים בא אגג על שפחה ונולד חמשך לעמלק. ומאז הם היו מיעוט שכמיעוט שאפילו לא ידעו מי הם, ואח"כ קיבלו מכה קשה בימי דוד "ונתפזרו... עד שלא נשאר בחם שורש" (14). כיון שכך - לא יכלו להשמידם לגמרי כי לא ידעו מיחו עמלק, אבל בודאי שכשידעו על מישהו שהוא מעמלק- מיד הרגוהו.

מה כוללת מצות מחיית עמלק?

מחיית האנוש

הרמב"ם (18) אומר: "היא שציונו להכרית זרע עמלק בלבד משאר זרע עשו - זכרים ונקבות, קטנים וגדולים, והוא אמרו יתעלה - 'תמחה את זכר עמלק' (4)...".

המקור לכך שאין המצוה כוללת רק את מחיית הזכרים - מובא בגמרא (19) שיואב טעה בחשבו שהמצוה היא להרוג רק את הזכרים, "דכתיב: 'כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום' (20). כי אתא לקמיה דרוד, א"ל: מאי טעמא עבדת הכי? א"ל: דכתיב - 'תמחה את זכר עמלק'. א"ל (=רוד): והא אנן 'זכר' קרינן? א"ל (=יואב): אנא 'זכר' אקריון...". (21); (22).

(18) ספר המצוות מ"ע קפ"ח. (19) בבא בתרא כ"א. (20) מלכים-א י"א, טז. (21) לכאורה קשה-שהרי הפסוק מדבר על אדום? וכן, אם יואב טעה - איך כל העם טעה? ועיין מהרש"א במקום. (22) ועיין בתוס' ד"ח: "סך מקרי דרדקי" שפירש שהסעות היחה של יואב. כי רבו לימדהו 'זכר' כדיון, אלא שרבו לא השגיח עליו יפה כשלימדהו מקרא זה ונשתכש יואב וקרא 'זכר' במקום 'זכר'.

לחייך הרכוש

האם יש חיוב להשמיד כל אשר לעמלק, כגון-הבהמות?

הרמב"ם (18) וספר החינוך (15) לא הזכירו כלל שצריך להרוג גם את הבהמות, וכל מה שהם כחבו החייחם רק למחיית ה"זכרים והנקבות גדולים וקטנים" (18). אולם רש"י (23) בסוף פר' "כי תצא" (4) כתב: "תמחה את זכר עמלק" = מאיש ועד אשה; מעולל ועד יונק; משור ועד שח - שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבתמה, לומר בהמה זו - משל עמלק היתה". וכותב המנחת חינוך (15): "דבר זה - דאף הבתמה צריך להרוג - אינו מבואר ברמב"ם ובחרהמ"ח (=ספר החינוך) ואיני יודע מהיכן הוציא רש"י זה. ובספרי כאן לא ראיתי זה ומעשה דשואל (=שנצטוח ע"י שמואל (24) - 'לך והכית את עמלק... והמחה מאיש ועד אשה; מעולל ועד יונק; משור ועד שח; מגמל ועד חמור' אין ראייה, דחקב"ה ציוה לו אז ע"י שמואל, אבל להיות מצווה לדורות לא שמענו, וצ"ע".

וקשה: מה נספלו אלו לרש"י, והלא דבריו מפורשים במכילתא (25): "כי מחה אמחה את זכר עמלק מחחת השמים" (6) = שלא יהיה נין ונכד לעמלק מחחת השמים; ואומר: 'כי יד על כס י-ה' (8) = נשבע הקב"ה בכסא הכבוד שלו שלא יניח נין ונכד של עמלק, ולא גמל ולא חמור חחה כל השמים, שלא יאמרו גמל זה - של עמלק הוא"; וכן מפורש בפסיקתא זוטרתא (26): "תמחה את זכר עמלק" (4), ולהלן הוא אומר 'כי מחה אמחה את זכר עמלק' (6) - שלא יאמרו שור זה של עמלק, גמל זה של עמלק..."; וכן בפרקי דר' אליעזר (27)?

(23) וכן א"ע, ספורנו ורבנו בחיי. (24) שמואל-א ט"ו, ג.
(25) סוף פר' "בשלח". (26) סוף פר' "כי תצא". (27) סוף פר' מ"ד.

אולם, אם נדייק היטב נמצא שיט הבדל בין רש"י לבין המקורות הנ"ל, שהרי הם דורשים דרשה זו על הפסוק - "כי מחת אמתה" (6), ומי יעשה זאת? - הקב"ה בעצמו ישמיד את הבהמות של עמלק; ואילו רש"י דרש דרשה זו על הפסוק "תמחה את זכר עמלק" (4), ומי מחוייב בזה? - אנחנו. על כן חמיתהו של המנחת חינוך על רש"י מובנת. לכן פירשו מפרשי רש"י שלשון 'זכר' כולל גם את הבהמות. המזרחי (4) מפרש: "כי מילת 'זכר' מורה שלא נשאיר אחריו דבר שיהיה זכרו עליו" (28).

הרב משה ליב שחור (29) כתב שמקור דברי רש"י הוא באיכה - רבה (30): "ירמיתו אמר - 'חרדוף באף ותשמירם' (31), ומשת אפר - 'כי מחת אמתה את זכר עמלק מתחת השמים' (6). ר' יהושע אומר: שלא יהא בין ונכר לעמלק מתחת השמים, שלא יאמרו - אילן זה של עמלק; גמל זה של עמלק; רחל זו של עמלק". ממדרש זה אנו למדים שגם אילנות של עמלק אסור להשאיר ולא רק בהמות, ומכאן שכל הדברים של עמלק אסור להשאיר (32).

רש"י - בפירושו לתורה - נימק את מחיית הבהמות: "שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה" (4), ואילו בספר שמואל (24) הוא כתב: "'משור ועד שה' = שהיו בעלי כשפים ומשנין עצמן ודומין לבהמה". לכאורה קשה: מדוע נזקק רש"י לסעם זה, והרי לשיטתו יש צווי להרוג גם את הבהמות כדי שלא יאמרו - "בהמה זו משל עמלק היא" כפי שפירש בסוף פר' "כי תצא" ועוד; לפי רש"י משמע שאין לקחת מאומה מעמלק כדי שלא יאמרו שזה משל עמלק, ואם כן קשה מהנאמר בדברי הימים

(28) ועיין גם ב"גור אריה" ע"ס. (29) כספרו "אבני שהם" - פר' "כי תצא" (30) סוף פרשה ג'. (31) איכה ג', י. (32) ע"פ מדרש זה - ייתכן אולי להבין יותר את מקור רש"י שהרי "המדרש אומר שהפסוק "כי מחת אמתה" נאמר ע"י משה ולא ע"י הקב"ה א"כ ניחא שעלינו מוטלת המצוה, ואז מובנים-דברי רש"י שפירש שכתיוב על ישראל למחות את זכר עמלק כלולים גם הבהמות.

(33): "גם אותם הקריש המלך דוד לד", עם הכסף אשר נשא מכל הגויים מאדום וממואב... ומעמלק", כלומר דוד המלך לא נמנע מלקחת כסף וזהב של עמלק ולא זו בלבד שלא איבדס מחחת השמים, אלא אף הקדישם לגבוה לקבעם בבנין ביהמ"ק?

אלא נראה (13) שצריך לחלק ולומר שכל האיסור בחפצים ובהמות הוא מצד זה שלא יאמרו שזה היה של עמלק, וכל זה שייך רק אם יש סימן היכר בזה, שהרי אין להעלות על הדעת שאם קניחי שור מעמלק יש מצוה להרגו, וממילא כל הצווי הוא רק בדברים שיש בהם היכר שהיו של עמלק, כמו אילן שחרות עליו עמלק וכדו'. לזה התכוון רש"י באמרו - "שלא יהיה שם עמלק נזכר אפילו על הכהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה" (4); אבל חפץ שלא ניכר היה שמשל עמלק הוא - מותר לקחתו. על כן דוד הקריש לד' את הכסף שלקח מעמלק, כיון שלא היה עליו סימן היכר. אבל שאול נצטוה להרוג את כל הבהמות, אף את אלו שלא היה בהן סימן היכר. לכן הוצרך כאן רש"י (24) לפרש - "שחיו בעלי כשפים ומשגיין עצמן ודומיין לכהמה", הוצרכו להרג את הבהמות (34) כדי שלא יישאר זכר לעמלקים (35).

(33) דה"י - א י"ח, יא. (34) לכאורה עדיין קשה ממה שכתוב במגילת אסתר (ח', א') "ביום ההוא נתן המלך אחשוורוש לאסתר המלכה את בית המן צורר היהודים" וזה היה רכוש עמלק. א"כ - לשיטת רש"י - מדוע לא השמידו אותם? וייתכן לפרש: כיון שכל הרוגי המלכות - רכושם נפטר למלך, ואסתר קבלה את הבית במתנה מהמלך - יצא זה פגדו נכסי עמלק, וכיון שזוהי מתנת המלך - לא יכלו להרסו. (35) ועיין בהקדמה לשו"ת עונג יו"ט אות ז' - המחדש: שאול "מצד חמלתו עשה מצדקי למיפטר נפשיה מסצוה זו של מחיית עמלק, ורצה להשפיל עצמו מעיקר מלכותו, וכיון שאינו מוחזק למלך - ממילא בטל דין מחיית עמלק, שהרי דין זה קיים רק פשיש מלך". ובהגותו שם אומר הוא על דרך הדרוש שחיוב הריגת הבהמות וחרמת השלל אינו קיים עד שיהרג את כל האדם שבהן שאז מצוה להחרים גם הבהמות, וכל זמן שיש אדם מעמלק - ליכא מצוה בהריגת הבהמות... וממילא אח"כ כשיהרגו את העמלקים - לא יהא מצוה בהריגת הבהמות, כיון שכבר זכו בהם אנשי המלחמה קודם שנחתיבו להרגם, ולא יעלה על הדעת שמי שקנה בהמות מעמלק זמן רב לפני המלחמה - מחוייב להרגם, שהרי כבר זכה בהן... ועי"ש.

המחוייבים במצות מחייח עמלק

הרמב"ם (36) כתבו "ודע... וכשתסתכל כל אלו המצוות שקדם זכרם עתה שתמצא מהם מצוות שהם חובה על הציבור לא כל איש ואיש, כמו בנין בית הבחירה והקמת מלך והכרתת זרעו של עמלק". כלומר - המצות היא על הציבור ולא על היחיד.

בעל ספר החינוך (15) כתבו: "ובאמת כי גם על כל יחיד מישראל, הזכרים - מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם אם יש כח בידם בכל מקום ובכל זמן...". כלומר - המצוה הוא על כל אחד ואחד.

בעל ספר "חיראים" סוכר (37) שמחייח עמלק מוטלת רק על המלך, שהרי - "...ג' מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ - להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה - ואיני יודע איזו מהן תחילה! כשהוא אומר 'כי יד על כס י-ה' (8) - הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה, שאין כסא אלא מלך. שנאמר: 'וישב שלמה על כסא ד' למלך' (38). למדנו מכאן שהמצוה למחות זכר עמלק - על המלך מוטלת ולא על שאר ישראל".

לכאורה צריך עיון בשיטתו של בעל ספר "היראים", שהרי הגמרא בסנהדרין (1) אומרת: "שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ" ואחת מהן היא מצות מחייח עמלק, משמע שהצווי הוא על כל ישראל ולא רק על המלך; וכך מובא בפסיקתא רבתי (39): "חמחה אח זכר עמלק" (4) = אמרו לו: רבש"ע, לנו הוא למחות שמו? אמר להם: אין, גלוי וצפוי לפני כשאמסור את עמלק בידי שאל מלככם שעחיד לשייר מזרעו שהוא חס עליו... לכך אני מצוה אתכם 'חמחה'". מכאן משמע במפורש שלא רק המלך מחוייב לקיים מצות מחייח עמלק, אלא גם כל ישראל מחוייבים בזה?

(36) סוף מצוות עשה. (37) סימן תל"ח. (38) דה"י-א כ"ט, כג.

(39) סוף פרק י"ג.

ונראה לתרץ ע"פ ספר "תורת המלך" (40) שכתב - שכונת דכרי ה"יראים" שהמצוה מוטלת רק על המלך אמור רק בדין המלחמה, הנאמר באופן כללי להחרימו, אבל בחיובו של כל יחיד ויחיד - יורה גם ה"יראים" בכך. ונראה שהמחלוקת בינו לבין הרמב"ם ושאר הראשונים היא - האם הצווי למנות מלך שהוא לפני מצות מחיית עמלק, האם זהו דין בקדימה גרידא או מפני שזה דין במלך ולכן כל זמן שלא מינו מלך לא שייכת המצוה? לדעת ה"יראים" נראה שאין זה דין בקדימה גרידא, אלא כל זמן שלא מינו מלך - אין למצוה על מי לחול; אבל לשיטת הרמב"ם ושאר הראשונים הסוברים שהמצוה מוטלת על כל הציבור - משמע שזהו דין בקדימה גרידא, שמצות מינוי מלך קודמת למצות מחיית עמלק, אבל לא משום שזה תלוי במלך. לפי ה"יראים" ברור מדי הטרעם שמואל על שאול בלבד ולא על כל העם; אבל לדברי הראשונים הסוברים שחחובה מוטלת על כל הציבור - לא מובן כעסו של שמואל על שאול בלבד בחמלתו על אגג וחצאן, ולא הטרעם על כל העם? ואין לפר שהיה על העם לשמוע בקול שאול מכיון שהיה מלך, כי הרי בובר מצוה אין חיוב לשמוע בקול המלך (41), וחיה להם למחות את כל עמלק גם מבלעדי שאול? על כן נראה ליישב בפשטות שכיון ששמואל ציוה על שאול להלחם בעמלק, הוא סמך עליו שיקיים את המצוה במלואה, ולכן בא אח"כ שמואל אל שאול בטענות, אך בכל זאת אין ראייה שכעס גם על העם, וצריך עיון.

האם נשים חייבות במחיית עמלק?

הרמב"ם (36) מונה אילו מצוות הנשים פטורות מהן, וביניהן

אין הוא מציין את מצוות קפ"ז - קפ"ח העוסקות במחיית עמלק,

כלומר - שגם הנשים מחוייבות בזה.

(40) על הרמב"ם, בהל' מלכים פ"א, ה"א. (41) ספר החינוך-מ"ע חר"ד. (ישנן גירסאות שלא כתוב הזכרים במצוה זו, אבל אין בכך נ"ם, שחרי בכל הגירסאות מופיע במצוה חר"ג לגבי הזכירה שהחיוב הוא רק על הזכרים, וק"ו לגבי מחיית זכר עמלק).

בעל ספר החינוך (41) כותב: "...כי גם על כל יחיד מישראל הזכרים - מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם", כלומר - רק על הזכרים ישנה מצות מחיית עמלק ולא על הנקבות.

לכאורה תמוהים דבריו - שהרי במצוה חכ"ה, לגבי שבעת עממין, כתב "נוהגת גם בנקבות", וכיצד ייתכן שבעמלק תהיינה פטורות?

ונראה ליישב הענין בפשטות (42) ע"פ דברי ה"חינוך" עצמו שכתב לגבי שבעת עממין; "ועל כן בהיותם עיקר עבודה זרה ויסודת הראשון-נצטוינו למחותן". והכתוב מעיד על זה, שנאמר: "למען אשר לא ילמדו אחכם לעשות ככל חועבותם אשר עשו לאלוהיהם וחטאתם לד' אלוהיכם" (43), ולפיכך בא הלאו של "לא תחיה כל נשמה" (44), לכן נוהגים בקיום העשה והלאו גם בנשים, משא"כ במצות מחיית עמלק שאיננה מטעם ע"ז אלא מצד המלחמה, ובזה שייכים רק גברים ולא נשים וק"ל.

הרב פרנק כספרו "מקראי קודש" (45) מביא בשם הגאון ר"י עטלינגר שהוכיח שאין הנשים יוצאות למלחמה מעת שבאו לארץ ישראל ונחיישבו בה, וכל זאת משום דרכי נועם, דכתיב: "כל כבודה בת מלך פנימה" (46); אבל קודם שנחיישבו בה, והיינו בשעת כיבוש יהושע שהיתה זו מלחמת חובה - גם הנשים חוייבו להשתתף בכבוש שבעת עממין ונצטוו בלא חשעה ד"לא תחיה כל נשמה" (44), כיון שבשעה ההיא לא באו עדיין אל הסנוחה ואל הנחלה והיו גרים, נוסעים ממקום למקום, ולא שייך בהן "כל כבודה בת מלך פנימה" (46). ובזה מיושבת דעת ה"חינוך"

(42) עיין בהערות למצות תקנ"ח בספר החינוך-הוצ' מוסד הרב קוק.

(43) דברים כ', יח. (44) שם כ', סז. (45) לענין ד' הפרשיות -

סימן כ'. (46) תהילים מ"ה, יד.

שבמהיית עמלק נצטוינו רק לאחר מינוי מלך וישיבה בארץ
ולכן הנשים פטורות; אבל שבעה עממין נתחייבו קודם שירשו
את הארץ ולכן הנשים חייבות.

בעל ה"אבני נזר" (47) אומר שמצות מחיית עמלק באה
בשני אופנים וכך משמע גם מדברי ה"חינוך" (15) שבתחילה
כתב - "וזאת מן המצוות המוטלות על הציבור כולו", ובהמשך
כתב - "ובאמת גם על כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב
להרגם ולאבדם מן העולם". שני האופנים הם:

א. מלחמה - ונשים פטורות, כי אינן חייבות במלחמה.

ב. באופן אישי - ונשים פטורות, כי זוהי מצות עשה שהזמן
גרמא, שהרי בשבת אינן יכולות להלחם.

מצד המלחמה - אין הן חייבות להלחם; ומצד המצוה האישית -
לא תוכלנה לחלל את השבת, שהרי להרוג את עמלק לא יותר חסור
מארבע מיתות ב"ד שאין מבצעים אותן בשבת, ולכן זו מצות עשה
שהזמן גרמא ונשים פטורות ממנה. וא"ת - הרי הגברים חייבים
במצוה גם בשבת ואז אין זו מצות עשה שהזמן גרמא? "נשים
עם כפני עצמן הן" וכיון שאין להן גדר חיוב בשבת - הרי זו
מ"ע שהזמן גרמא ופטורות; ואילו לגבי שבעה עממין יש לאו
של "לא תחיה כל נשמה" (44) ולכן הן חייבות, שכיון שיש

(47) שו"ח "אבני נזר" או"ח סי' תק"ט.

לאו - אין פטור של מ"ע שהזמן גרמא. יחירה מזאת: לגבי שבעת עממין אומר הכתוב - "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות" (43) וזוהי הסיבה להשמדתם, לא כמו אצל עמלק. ממילא זוהי מלאכה שאינה צריכה לגופה ודומה להריגת מזיקין שנחשבת ג"כ למלאכה שאינה צריכה לגופה, שלפי רוב הפוסקים - פטור (חוץ מהרמב"ם), ונוהג מן התורה גם בשבת (48).

(המשך יבוא אי"ה בגליון הבא)

*

(48) ועיין בספר "חורת המלך" על הל' מלכים לרמב"ם (פ"ה, ה"ד) שתמה על דבריו: הרי אין זה שייך כלל למ"ע שהזמן גרמא, כי אפילו אם אסור להרגם בשבת - הרי המצוה קיימת גם בשבת, ואם עבר על חלאו והרגם בשבת - קיים בזה המצוה של מחיית עמלק? יחירה מזאת: הסברא היא הפוכה, שדוקא בעמלק שהחיוב להשמדתו הוא מדורי דורות, ואין זה דומה למחוייב מיתות בי"ד, תהיה המצוה גם בשבת; ואילו בשבעת עממין שהחיוב להשמדתם הוא מחמת עצמן, וזה דומה למחוייבי בי"ד, שתיאסר בשבת?!

אולם הקושיא השנית לא תהיה קשה על ה"אבני נזר", שהרי פירש כסימנתק"ט שגם עמלק נהרגים בגלל עצמם, שהרי אסור להרוג בנים כחטא אבותם, ע"ש. אולם הקושיא הראשונה על ה"אבני-נזר"-נשארת במקומה, וצ"ע.

* * *

"מידת האהבה השרויה בנשמה הצדיקים, היא כוללת את כל חכרואים כולם, ואינה מציאה מן הכלל שום דבר ולא עם ולשון, ואפילו עמלק אינו נמחה כי אם 'מתחת השמים' (שמות י"ז, יד; דברים כ"ה, יט), אבל ע"י הזיכור - מתעלה הוא לשורש חשוב, אשר הוא מעל לשמים, ונכלל הוא באהבה העליונה, אלא שצריך כח גדול וטחנה עצומה ליחוד נשגב זה".

(מוסר אביך" - עמ' צד-צח).

* * *

"והיה כאשר ירים משה ידו - וגבר ישראל, וכאשר יניח ידו - וגבר עמלק' (שמות י"ז, יא). וכי ידיו של משה עושות פלחמה או שוכרות פלחמה? אלא לומר לך: כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את ליבם לאביהן שבשמים - היו מתגברין, ואם לאו-היו נופלין. כיוצא בדבר אתה אומר: 'עשה לך שרף ושיים אותו על נס, והיח כל הנשוק וראה אותו וחי' (במדבר כ"א, ה). וכי נחש ספיח, או נחש מחיה? אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את ליבם לאביהן שבשמים - היו פתרפאין, ואם לאו - היו נימוקין...".

(מסכת ר"ה פ"ג, ט"ח).

* * *